

BANKROTO PROCESO SAMPRATA

Vilija Mikuckienė *

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4593
Elektroninis paštas cpk@mruni.lt

Pateikta 2008 m. balandžio 10 d., parengta spausdinti 2008 m. liepos 18 d.

Santrauka. Straipsnyje analizuojama bankroto procesą reguliuojančių teisės normų teisinė prigimtis, bandant atsakyti į klausimą, ar bankroto santykius reguliuojančios teisės normos galėtų suformuoti savarankišką teisės šaką. Šiuo tikslu tiriamas bankroto proceso teisinio reguliavimo dalykas, metodas, tikslai ir tikslingumas. Konstatuojama, jog bankroto teisinių santykių *dalyką* galima apibūdinti kaip santykius, susiklostančius dėl skolininko nemokumo, kai skolininko turto nepakanka visų kreditorių reikalavimams patenkinti, bei su tuo susijusius teisinius santykius. Bankroto teisiniuose santykiuose egzistuojant tiek dispoziatyvaus, tiek imperatyvaus teisinio reguliavimo metodo elementams, jų reguliavimo *metodas* pripažintinas mišriu. Čia vyrauja imperatyvus teisinio reguliavimo metodas. Taigi autorė daro išvadą, jog bankroto teisiniams santykiams reguliuoti būdinga specialusis reguliavimo metodas. Tačiau ar to pakanka, kad bankroto teisinius santykius reguliuojančios normos sudarytų savarankišką teisės šaką? Įstatymų leidėjas prie civilinio proceso tvarka nagrinėjamų bylų priskirdamas ir bankroto bei restruktūrizavimo bylas kartu apibrėžė civiliniam procesui būtinus įgyvendinti *tikslus*, t. y. ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti ar ginčijami dėl skolininko nemokumo, interesus. Teisminis bankroto procesas, kaip ir civilinis procesas, tokiomis pačiomis teisinėmis priemonėmis įgyvendina ne tik privačiuosius, bet ir viešuosius tikslus, o ir pats bankroto teisinių santykių reglamentavimas, kaip ir civilinis procesas, gali būti priskiriamas tiek privatinei, tiek ir viešajai teisei. Todėl įstatymų leidėjas pagrįstai nusprendė, jog bankroto procesui keliamus tikslus puikiai galima įgyvendinti remiantis civilinio proceso teise. Taigi bankroto teisiniai santykiai neatitinka savarankiškai teisės šakai atsirasti būtino *tikslingumo* kriterijaus, todėl nesuformuoja savarankiškos teisės šakos. Išsiaiškinus bankroto procesą reguliuojančių teisės normų prigimtį, atskleidžiama terminų „bankrotas“ bei „nemokumas“ prasmė bei vartojimo tradicijos, analizuojama bankroto proceso sąvoka.

Pagrindinės sąvokos: civilinis procesas, bankroto procesas, nemokumas, bankrotas.

IVADAS

Temos aktualumas. Bankroto proceso tyrinėtojai iki šių dienų nesutaria, ar bankroto procesas yra civilinio proceso dalis, ar turėtų būti pripažįstamas savarankiška teisės šaka, pasižyminčia tokia teisinio reguliavimo metodo ir dalyko specifika, kuri atskirtų jį nuo kitų teisės šakų. Būtent nuo to, ar pripažinsime bankroto teisę savarankiška teisės šaka, priklausys ir bankroto proceso sąvokos apibrėžimas. Bankroto procesas yra nepaprastai sudėtingas ekonominis, socialinis ir teisinis reiškinys, pasižymintis kompleksiskumu, t. y. labai glaudžiu materialijų ir proceso teisės normų ryšiu. Šis insti-

tutas, atkūrus Lietuvos valstybingumą, yra sąlyginai naujas reiškinys, todėl teoriniai ir praktiniai tyrimai, siekiant atskleisti bankroto proceso sąvoką, esmę, tikslus, nustatyti bankroto teisinius santykius reguliuojančių teisės aktų spragas ir kolizijas, yra neišvengiami. Šiame straipsnyje bankroto procesas analizuojamas ne kaip socialinis, ekonominis ar teisinis reiškinys, bet kaip bankroto procese susiklostantys teisiniai santykiai.

Tyrimo objektas. Bankroto procesą reguliuojančių teisės normų, kurios sukuria prielaidas bankroto proceso sąvokai apibrėžti, prigimtis.

Tikslas. Nustatyti, ar bankroto procesas suformuoja savarankišką teisės šaką, bei atskleisti bankroto proceso sąvoką.

Uždaviniai. 1. Išsiaiškinti bankroto procesą reguliuojančių teisės normų prigimtį. 2. Nustatyti, ar bankro-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros lektorė, daktarė.

to procesas yra civilinio proceso dalis, ar sudaro prielaidas savarankiškai teisės šakai atsirasti. 3. Atskleisti terminų „bankrotas“ ir „nemokumas“ tarpusavio santykį bei ryšį. 4. Apibrėžti bankroto proceso sąvoką.

Taikytos metodikos apibūdinimas. Siekdamą užsibrėžto tikslo šiame tyrime autorė kompleksiskai taikė teorinius bei empirinius mokslinio tyrimo metodus – dokumentų bei juridinių reiškinių analizės, lingvistinį, lyginamąjį, abstrakcijos, logikos ir apibendrinimo.

1. BANKROTO PROCESĄ REGULIUOJANČIŲ NORMŲ TEISINĖ PRIGIMTIS

Teisės institutu laikytina teisės normų grupė, jungianti teisės normas, reguliuojančias tam tikrą visuomeninių santykių rūšį jai būdingu metodu ir sudaranti teisės pošakio ar teisės šakos dalį. Atitinkamai teisės pošakis jungia kelis teisės institutus ir sudaro santykinai savarankišką teisės šakos dalį. O teisės šaka yra plačiausios apimties teisės normų grupė, apimanti teisės institutus, teisės pošakius ir reguliuojanti vienos rūšies visuomeninius santykius jai būdingu metodu [3, p. 336].

Pagrindiniai vienos teisės šakos atribojimo nuo kitos kriterijai yra tisinio reguliavimo dalykas ir metodas [4, p. 29]. Tačiau kai kurie autoriai [5] skiria dar du kriterijus, kuriais remiantis atribojamos teisės šakos: tikslus ir tikslingumą.

Teisinio reguliavimo dalyku vadinami visuomeniniai teisiniai santykiai, reguliuojami tos šakos teisės normomis. Teisinio reguliavimo metodu laikoma teisės poveikio visuomeniniams santykiams būdų ir priemonių visuma [4, p. 29]. Teisinio reguliavimo tikslai – įstatymų leidėjo suformuluoti siekiai, kuriuos turi padėti įgyvendinti atitinkama teisės šaka [5, p. 42–43], o jų tikslingumas išreiškia kokybinius teisės šakos ypatumus, apibūdinančius teisės šaką sudarančių institutų (savarankiškų ir kompleksinių) tarpusavio sąveikos lygį [6, p. 580].

Taigi norint atsakyti į klausimą, ar bankroto santykius reguliuojančios teisės normos galėtų suformuoti savarankišką teisės šaką, reikia ištirti jų teisinio reguliavimo dalyką, metodą, tikslus ir tikslingumą.

Bankroto teisinių santykių *dalyką* galima apibūdinti kaip santykius, susiklostančius dėl skolininko nemokumo, kai skolininko turto nepakanka visų kreditorių reikalavimams patenkinti, bei su tuo susijusius teisinius santykius. Bankroto teisiniai santykiai gali būti suprantami siaurąja ir plačiąja prasme. *Siaurąja prasme* bankroto teisiniai santykiai suprantami kaip santykių, susiklostančių vykdant bankroto procedūras, visuma. *Plačiąja prasme* prie bankroto teisinių santykių priskirtinos ir priemonės, užkertančios kelią įmonių nemokumui (pavyzdžiui, įmonių restruktūrizavimas) bei skirtos bankroto pasekmėms sušvelninti (darbuotojų teisėms bankroto proceso metu apsaugoti), taip pat bankrutuojančios įmonės administratorių veiklos kontrolė ir kiti teisiniai santykiai, susiję su bankroto proceso vykdymu [7, p. 15].

Materialiniai teisiniai santykiai, susiję su bankroto procesą reguliuojančių teisės normų sritimi, pasižymi

tam tikru specifiskumu, t. y. šie santykiai yra skirtingos teisinės prigimties (procesiniai, organizaciniai, kontrolės, turtiniai, finansiniai, administraciniai), todėl reguliuojami skirtingų teisės šakų (civilinės, darbo, komercinės, administracinės, civilinio proceso ir kt.) [8, p. 30]. Atsižvelgiant į minėtus pavyzdžius darytina išvada, jog bankroto teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos yra kompleksinio pobūdžio.

Atsižvelgiant į teisės normų, reguliuojančių bankroto santykius, prigimtį ir pobūdį galima juos skirstyti į materialines ir procesines teisės normas. G. F. Šeršėnėvičius bankroto procesą, atsižvelgdamas į reglamentuojančių teisės normų pobūdį, skirsto į dvi dalis: materialinę bankroto teisę, apimančią materialinius bankroto proceso aspektus, ir formaliąją bankroto teisę, kurią sudaro procesiniai bankroto proceso aspektai. Formalioji bankroto teisė apima procedūrinius momentus, tokius kaip skolininko turto valdymas, reiškiamų kreditorių reikalavimų pagrįstumo patikrinimas ir kt. Materialinė bankroto teisė – teisinių santykių transformacija, kai pradedamos vykdyti bankroto procedūros (sandorių, pažeidžiančių kreditorių interesus, ginčijimas; reikalavimų, kurių įvykdymo terminai dar nesuėję, vykdymo sustabdymas ir kt.) [9, p. 102]. Tokiai nuomonei pritaria ir kiti autoriai (C. Beker [10, p. 28], R. Norkus [7, p. 4]), formaliajai bankroto teisei dar priskirdami teisės normas, reguliuojančias atskiras bankroto proceso stadijas, bankroto byloje dalyvaujančių asmenų statusą, teismo vaidmenį ir kt. Galima pritari, kad bankroto proceso pagrindas yra formalioji bankroto teisė, kurios tikslas – sudaryti visiems skolininko kreditoriams lygias galimybes ir pašalinti vienų kreditorių prioritetą prieš kitus kreditorius, o materialioji bankroto teisė esti tik logiška pagrindinės idėjos išdava [9, p. 103], be to, toks skirstymas atitinka dvejopą bankroto teisinių santykių prigimtį ir aiškiai parodo jos specifiką. Šiai idėjai reikėtų pritari ir todėl, kad netgi laiko atžvilgiu formalioji bankroto teisė pradeda veikti anksčiau nei materialioji, t. y. nuo to momento, kai yra pareiškiamas prašymas išskirti skolininkui bankroto bylą. Tuo tarpu materialioji bankroto teisė atspindi jau išskeltos bankroto bylos sukeliamų padarinių aspektus. Atsižvelgiant į šias išvadas pritarina V. F. Popondopulo [8, p. 33–35] nuomonei, kuris teigė, jog materialiniai bankroto teisinių santykių aspektai priskirtini privatinei teisei, o procesiniai turi ir viešosios, ir privatinės teisės ypatumų, todėl yra mišrūs. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog jau nuo prašymo dėl bankroto bylos padavimo momento materialiniai ir formalieji pradai susipina ir sudaro bendrą bankroto teisinius santykius reguliuojančių normų sistemą, kurios pagrindinis tikslas – užtikrinti nemokaus skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyrą.

Akivaizdu, kad procesinė teisė yra glaudžiai susijusi su materialine teise. Kai asmenys savarankiškai nevykdo materialinėje teisėje įtvirtintų pareigų, procesinė veikla tampa prievartine minėtų pareigų įvykdymo forma [11, p. 66]. Prievartinė jurisdikcinių institucijų veikla dėl savo išskirtinumo yra labai reikšminga visuomenėje, todėl turi būti labai griežtai reglamentuojama. Tokių ypatingų taisyklių sukūrimas lemia būtinumą jas

įtvirtinti atskirai nuo materialinės teisės. Materialinė ir procesinė teisė susijusi dėl to, kad proceso teisė įgyvendina materialinėje teisėje įtvirtintas apsaugines teisės normas. Todėl, sutinkant su V. N. Protasovo nuomone [12, p. 74], galima teigti, jog apsauginis teisinis santykis tampa procesinio poveikio objektu, ir jam įgyvendinti teisės sistemoje būtinos ypatingos normos. Iš anksčiau aptartos bankroto teisinių santykių dalyko specifikos matyti, jog kompleksinis bankroto santykius reguliuojančių normų pobūdis (poreikis dėl įmonės nemokumo taikyti tam tikras procesines priemones, užkertančias kelią įmonės nemokumui arba užtikrinančias, kad kreditorių reikalavimai bus patenkinti) lemia būtinybę dėl bankroto kylančius teisinius santykius (tiek materialinius, tiek procesinius) reguliuoti savarankiškais teisės aktais.

Tačiau atskiras visuomeninių santykių sritis (tarp jų ir bankroto santykius) reglamentuojančių teisės normų, nepriklausomai nuo to, kokia forma jos išreikštos (įstatyme, kodekse ar kt.), nereikėtų tapatinti su teisės šaka, kaip normų, specialiuoju metodu reguliuojančių vienarūšių santykius, visuma [8, p. 30]. Savarankiškai teisės šakai atsirasti neužtenka, kad ji reguliuotų santykinai izoliuotą socialinių santykių grupę. Savarankiškai teisės šakai atsirasti būtinas tam tikras visuomeninių santykių savitumo laipsnis, jų socialinė svarba, būtinybė taikyti šiai santykių grupei specialų teisinio reguliavimo metodą, taip pat negalėjimas sureguliuoti šių santykių kitų teisės šakų normomis [3, p. 337]. Paanalizuokime, ar bankroto teisinius santykius reguliuojančios normos atitinka kitus požymius, tai yra reguliuojamos specialiu metodu ir negali būti sureguliuotos kitų teisės šakų normomis.

Civilinėje teisėje vyrauja dispozityvus teisinio reguliavimo *metodas*. Civilinių teisinių santykių dalyviai gali, išskyrus įstatymų numatytas išimtis, savo susitarimu laisvai nustatyti savo teises ir pareigas. Administracinėje teisėje vyraujantis teisinio reguliavimo metodas yra imperatyvusis – tarp administracinio teisinio santykio dalyvių egzistuoja valdžios ir pavaldumo santykiai [13, p. 94]. Civiliniame procese teisinio reguliavimo metodas paprastai pripažįstamas mišriu. Teismas yra valdžios institucija, todėl teismo ir kitų proceso dalyvių santykiams būdinga subordinacija. Tačiau civilinio proceso tvarka ginamos subjekcinės teisės yra įtvirtintos tokių materialinės teisės šakų normose, kurioms būdingas dispozityvus teisinio reguliavimo metodas. Esant materialiniams teisiniams santykiams šių santykių subjektai naudojami didele veiksmų laisve, todėl tapačią galimybę laisvai veikti reikia jiems užtikrinti ir tapus šalimi procese [14, p. 28].

Kaip jau buvo minėta, bankroto teisinius santykius reglamentuoja ne vien privatinės, bet ir viešosios teisės normos. Teisės teikti įmonių bankroto administravimo paslaugas suteikimas, bankroto administratorių veiklos kontrolė, valstybės interesų gynimas bankroto procese pasižymi šių teisinių santykių dalyvių subordinacija, o ginčai, kilę iš tokių teisinių santykių, nagrinėjami ne bendrosios kompetencijos, bet administraciniuose teismuose [15]. Taigi bankroto teisiniai santykiai nesutam-

pa nei vien su civilinio proceso normomis reguliuojamais teisiniais santykiais, nei vien su administracinės teisės normų reguliuojamais teisiniais santykiais, todėl, bankroto teisiniuose santykiuose egzistuojant tiek dispozityvus, tiek imperatyvus teisinio reguliavimo metodo elementams, jų reguliavimo metodas, kaip teisingai nurodo R. Norkus, pripažintinas mišriu, su vyraujančiu imperatyviuoju teisinio reguliavimo metodu [7, p. 4–5]. Taigi galima daryti išvadą, jog bankroto teisinių santykių reguliavimui būdingas specialusis reguliavimo metodas. Tačiau ar to pakanka, kad bankroto teisinius santykius reguliuojančios normos sudarytų savarankišką teisės šaką?

Civilinio proceso teisės reguliavimo objektas yra civilinis procesas, kaip civilinių procesinių teisinių subjektų procesinė veikla, skirta skirtingos teisinės prigimties byloms nagrinėti. Lietuvos įstatymų leidėjas nustatė, jog civilinio proceso tvarka nagrinėjamos civilinės, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, konkurencijos, bankroto, restruktūrizavimo ir kitos dėl privatinų teisinių santykių kylančios bylos, taip pat ypatingosios teisenos bylos. Taigi įstatymų leidėjas, prie civilinio proceso tvarka nagrinėjamų bylų priskirdamas ir bankroto bei restruktūrizavimo bylas, kartu apibrėžė tikslus, kuriuos turi įgyvendinti civilinis procesas, t. y. ginti asmenų, kurių materialinės subjekcinės teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti arba ginčijami, interesus.

Dar XIX amžiuje F. W. Schelingas [16, p. 83], H. Fittingas [17, p. 94], A. S. Schulce [18, p. 87] pripažino bankroto procesą civilinio proceso dalimi ir nustatė bankroto bylas nagrinėti kaip atskiras kategorijų bylas, nagrinėjamų ieškiniu teise, ieškovois tokiose bylose laikydami kreditorius, o atsakovu – skolininką. Minėtieji autoriai pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo prilygino ieškiniui, taikos sutarties bankroto byloje sudarymą – teismo sprendimui, o įmonės turto padalinimą kreditoriams – sprendimo vykdymui.

Vėliau ši nuomonė buvo kritikuota. W. Karnsteino nuomone [19, p. 103], bankroto procesas negali būti laikomas civilinio proceso dalimi, nes skiriasi civilinio proceso ir bankroto proceso teisinė prigimtis. Ieškiny, kaip priemonė pradėti procesą, laikomas prašymu pripažinti teisę ir remiantis teismo sprendimu įgyvendinti keliamus reikalavimus. Tuo tarpu prašymas iškelti bankroto bylą yra ne tik prašymas pripažinti teisę, bet ir taikyti skolininkui priemonių, susijusių su įmonės gelbėjimu, visumą ir proporcingai patenkinti visų įmonės kreditorių reikalavimus, susijusius išimtinai su įmonės skolininkės turtu. Be to, prašymą inicijuoti bankroto procesą gali paduoti ne tik kreditoriai (ieškovai), bet ir pats skolininkas (atsakovas), o tai nėra būdinga civiliniam procesui. Papildomus argumentus, jog bankroto procesas negali būti laikomas civilinio proceso dalimi, išsakė ir W. Endemannas [20, p. 99]. Jis pabrėžė, jog bankroto procesas iš esmės nėra rungtyniškas, tuo tarpu civiliniame procese rungtyniškas yra akivaizdus, nors atskirų kategorijų bylose ir skiriasi rungtyniško principo veikimo ribos. Kaip argumentą, paneigiantį bankroto proceso priskyrimą civiliniam procesui, W. Endemannas nurodė ir tai, kad daugelyje valstybių (pavyzdžiui, Vokietijoje, Rusijoje ir

kt.) bankroto procedūras reglamentuoja ne civilinio proceso įstatymai, o savarankiški teisės aktai, įtvirtinantys bankroto proceso ypatumus.

Šie autoriai, kalbėdami apie bankroto proceso atskirumą, jį siejo daugiau su įstatymų leidėjo pasirinkta bankroto procesą reglamentuojančių normų įtvirtinimo forma, tuo tarpu autoriai, laikantys bankroto procesą civilinio proceso dalimi, savo teorijas grindė pačia bankroto proceso teisine prigimtimi.

Be abejo, egzistuoja kai kurie civilinio ir bankroto proceso skirtumai, pavyzdžiui, bankroto procese nustatyta specifinių priemonių, skirtų proporcingai patenkinti įmonės skolininkės kreditorių reikalavimus, visuma, specifinė bankroto proceso inicijavimo procedūra, gero kai aktyvesnis teisėjo vaidmuo, dispozityvumo bei rungimosi principai veikia siauresne apimtimi nei civiliniame procese, tačiau kai kurių kategorijų bylose (pavyzdžiui, darbo, šeimos) minėtieji principai taip pat veikia kitokiu mastu nei nagrinėjant bylas vadovaujantis bendrosiomis ginčo teisenos taisyklėmis, nes tai lemia, kad šių kategorijų bylose yra didesnis viešasis interesas. Kita vertus, kai kalbama apie teismines bankroto procedūras, nekyla abejonių, jog teisminis bankroto procesas, kaip ir civilinis procesas, tokiais pačiomis teisinėmis priemonėmis įgyvendina ne tik privačiuosius, bet ir viešuosius tikslus, o ir pats bankroto teisinių santykių reglamentavimas, kaip ir civilinių procesinių santykių, gali būti priskiriamas tiek privatinei, tiek ir viešajai teisei. Todėl įstatymų leidėjas pagrįstai nusprendė, jog bankroto procesui keliamus tikslus puikiai galima įgyvendinti remiantis civilinio proceso teise.

Tačiau savo prigimtimi bei paskirtimi bankroto procesas yra glaudžiai susijęs ir su civilinio proceso dalimi – vykdymo procesu. Iš esmės esant bankrotui, ir priverstiniam vykdymui prievarta yra apribojamos prievolės neįvykdžiusio skolininko turinės teisės, kad būtų patenkintas kreditoriaus reikalavimas. Esminis įprastinio priverstinio vykdymo proceso ir bankroto proceso skirtumas yra tas, kad priverstinis vykdymas įprastine tvarka yra *individualus* [21, p. 14]. Išieškotojas, turėdamas vykdomąjį dokumentą, kreipiasi į antstolį, kad šis iš skolininko turto atliktų išieškojimo veiksmus, o kiti kreditoriai, neturintys vykdomojo dokumento, atliekant priverstinį vykdymą nedalyvauja (CPK 650 str.). Be to, įprastinis priverstinis vykdymas apima tik atskirus skolininko turto objektus, į kuriuos nukreipiamas išieškojimas, ir tik tiek, kiek reikia reikalavimams patenkinti (CPK 664–665 str.). Bankroto procese, priešingai, galioja vadinamasis visuotinio vykdymo principas (vok. *Gesamtvollstreckung*), kuriame dalyvauja ir kreditoriai, turintys teismo ar kitos institucijos išduotą vykdomąjį dokumentą, ir jo neturintys kreditoriai, o išieškojimas yra nukreipiamas į visą be išimties bankrutuojančios įmonės turtą (IBĮ 16 str., 21 str. 1 d. 1 p., 33 str. 1 d.) [22, p. 83], ir vykdomas laikantis įstatymo nustatytų kreditorių reikalavimų tenkinimo etapų bei eiliškumo (IBĮ 34, 35 str.). Paminėtina ir tai, jog bankroto procese, skirtingai nei priverstinio vykdymo metu, pareiškimą iškelti bankroto bylą gali paduoti ne tik įmonės kreditoriai, bet ir pati įmonė skolininkė, juolab kad kreditorių reikiama

reikalavimai ar turimų vykdomųjų dokumentų kiekis nepareigoja teismo pradėti įmonės skolininkės bankroto procedūras (iškelti bankroto bylą). Kaip dar vieną bankroto proceso ir vykdymo proceso skirtumą reikėtų nurodyti tai, kad priverstinio vykdymo veiksmus CPK VI dalyje nustatyta tvarka ir pagrindais atlieka antstoliai, tuo tarpu teismui išnagrinėjus bankroto bylą ir priėmus nutartį likviduoti įmonę dėl bankroto vykdymo, veiksmus, nustatytus IBĮ 31 straipsnyje (tokius kaip turto perdavimo ar perdavimo organizavimas, teismo nustatytų kreditorių reikalavimų tenkinimas ir kt.), atlieka likvidatorius. Likvidatoriaus funkcijas atlieka dar bankroto bylos iškelimo stadijoje paskirtas administratorius (IBĮ 30 str. 4 d.).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog nepaisant, kad bankroto teisiniai santykiai, nors ir specialiu metodu reguliuoja santykinai izoliuotą, pasižymingą tam tikrais kokybiniais ypatumais visuomeninių santykių sritį, tačiau nesuformuoja savarankiškos teisės šakos, nes įstatymų leidėjo suformuluoti siekiai, kuriuos turi padėti įgyvendinti bankroto procesas, gali būti įgyvendinti remiantis kitos teisės šakos, t. y. civilinio proceso teisės, normomis. Atitinkamai bankroto teisinių santykių materialiniai aspektai priskirtini civilinės teisės pošakiui – komercinei teisei, o bankroto teisinius santykius reguliuojančios procesinės teisės normos priskirtinos civilinio proceso pošakiui – bankroto procesui.

2. TERMINŲ „BANKROTAS“ IR „NEMOKUMAS“ SANTYKIS BEI RYŠYS

Prieš pradėdamas bankroto proceso sąvokos analizę, tikslinga išsiaiškinti, ką reiškia terminai „bankrotas“ ir „nemokumas“ bei koks šių terminų tarpusavio santykis ir ryšys. Kaip minėta, bankroto instituto ypatumai susiję su jo kompleksiskumu, išreikštu materialinių ir procesinių teisės normų sąveika. Dvejopa šio instituto prigimtis atsispindi ir pačiuose „nemokumo“ bei „bankroto“ terminuose.

Šiuo metu daugelio valstybių praktikoje tam pačiam reikiniui apibūdinti vartojami abu terminai – „nemokumas“ (rus. *Несостоятельность*, angl. *Insolvency*, vok. *Insolvenz*, pranc. *Faillite*) ir „bankrotas“ (rus. *Банкротство*, angl. *Bankruptcy*, vok. *Konkurs*, pranc. *Banqueroute*). Šių terminų, kaip sinonimų, vartojimas susiformavo anglosaksų teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Tačiau net ir ten terminas „bankrotas“ turi siaurą, specialią reikšmę. Bankrotas laikomas nemokumo rūšimi, kai už skolininko padarytą žalą gresia baudžiamoji atsakomybė. Kitaip tariant, terminas „bankrotas“ vartojamas baudžiamajoje teisėje [23, p. 105]. Šalyse, kuriose taikomas konkurso procesas, šis nemokumo aspektas iš nemokumo santykius reguliuojančių normų perkeltas į baudžiamuosius teisinius santykius reguliuojančias teisės normas [24, p. 441]. Beje, baudžiamosios bankroto teisės normos taikomos tik fiziniams asmenims.

Jungtinėse Amerikos Valstijose asmuo, kuriam taikomos bankroto procedūros, šio proceso metu yra lai-

komas nemokiu, vėliau teismui priėmus sprendimą jis pripažįstamas bankrutavusiu [25, p. 13].

Rusijos teisės istorijoje skirtingai traktuojami „nemokumo“ ir „bankroto“ terminai. Tipiškiausia šiuo požiūriu XIX a. pabaigos–XX a. pradžios tuometinės Rusijos mokslininkų G. F. Šeršenevičiaus [26, p. 580.], P. P. Citovičiaus [27, p. 46], A. F. Trainino [28, p. 33] nuomonė. Jie teigė, jog bankrotas yra „neatsargus ar tyčinis nemokaus skolininko žalos padarymas kreditoriui, tiesiogiai turėjęs įtakos turto vertės sumažėjimui“.

Šiuolaikinėje Rusijos teisėje „nemokumo“ ir „bankroto“ terminai laikomi sinonimais (išskyrus tyčinį bankrotą). Tai patvirtina ir Rusijos Federacijos nemokumo (bankroto) įstatymas [29], kurio net pavadinime matyti, jog įstatymų leidėjas šiuos terminus tapatina. Tai negali būti vertinama pozityviai, nes teisinė leksika yra susiformavusi atsižvelgiant į nusistovėjusį frazeologizmų kompleksą ir terminų (sąvokų) vartojimo teisinės tradicijas. O ir daugelis Rusijos mokslininkų ne kartą pabrėžė, kad šiuos terminus būtina diferencijuoti. Todėl M. V. Teliukina Rusijos Federacijos nemokumo (bankroto) įstatymo komentare pažymėjo, jog terminą „bankrotas“, įtvirtintą įstatyme, būtina vartoti siaurąja prasme, kaip skolininko būseną, atsirandančią nuo to momento, kai teismas pripažįsta skolininką bankrutavusiu ir pradeda skolininko likvidavimo procedūras. O terminas „nemokumas“ vartotinas plačiąja prasme, kaip skolininko būklė visų teisminių bankroto procedūrų metu [30]. Tai pakankamai pagrįsta, nes atsižvelgiant į prasmę bankrotas iš tiesų yra nemokumo procedūrų (tokių kaip restruktūrizavimo procesas (Lietuvoje), bankroto procesas, stebėjimas ar išorinis valdymas (Rusijoje), konkurso plano įgyvendinimo procedūra (Vokietijoje) ir kt.), taikomų skolininkui, viena iš pasekmių. Tuo tarpu „nemokumas“ – tai tam tikra įmonės būseną, kurią atsižvelgiant į atitinkamus požymius, pasirinktus įstatymų leidėjo, skirtingai apibrėžia skirtingų valstybių įstatymai [31]. Taigi drąsiai galima teigti, jog bankroto teisinių santykių esmei atskleisti vartotini abu terminai – „bankrotas“ ir „nemokumas“, tačiau jokiū būdu jų netapatinant.

Nemokumo procedūroms apibrėžti Rusijos įstatymuose numatyti terminai „nemokumas“ ir „bankrotas“, o „konkurso teiseną“ (rus. *Конкурсное производство*) – tai viena iš bankroto procedūrų, taikoma skolininkui, kuris pripažintas bankrutavusiu. Tai tarsi paskutinė bankroto proceso stadija – vykdymas, kuris atliekamas išnaudojant skolininko turtą. Šioje stadijoje jau nebe kalbama apie galimybę atkurti skolininko mokumą. Tokios procedūros pasekmė – įmonės likvidavimas. Tačiau yra ir mokslininkų, manančių, jog konkurso teiseną negali būti laikoma bankroto proceso dalimi. A. S. Gutnikova [32, p. 35–36], M. I. Braginskis [33, p. 6] konkursinį vykdymą, nepaisant, kad jis įtvirtintas Rusijos Federacijos nemokumo (bankroto) įstatyme, laiko įmonės likvidavimo procedūrų rūšimi, nes šioje proceso stadijoje kalbama tik apie įmonės aktyvų paskirstymą. Iš pirmo žvilgsnio būtų galima iš dalies pritarti šiai nuomonei, nes esant konkursinio vykdymo stadijai iš tiesų kreditoriams tik paskirstomas nemokios įmonės turtas, tai tarsi

kolektyvinio vykdymo apraška. Kita vertus, nors šioje stadijoje turtas tik paskirstomas įmonės kreditoriams, tačiau tai daroma atsižvelgiant į įstatyme nustatytą kreditorių reikalavimų tenkinimo eilę, kuri laikytina vienu iš bankroto proceso ypatumų, t. y. kai įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į valstybės socialinės politikos ypatumus, nustato kreditorių reikalavimų konkurencijos įveikimo būdus. Taigi konkursinis vykdymas vis dėlto turi būti laikomas baigiamąja bankroto proceso stadija.

Istoriniu požiūriu įdomu tai, kad dar XIX amžiuje Prancūzijoje, Valstybės tarybai svarstant Komercinio kodekso projektą [34], kurio trečioji knyga buvo skirta nemokumui reglamentuoti, Napoleonas Bonapartas reikalavo tiksliai atriboti nemokumą ir bankrotą, bankrutavusiu laikant kiekvieną nemoką asmenį tol, kol šis neįrodys, jog neturi ketinimų pakenkti kreditoriams, ir kol teismas nesuteiks jam jo geranoriškumą patvirtinančio dokumento. Tačiau šis reikalavimas buvo pripažintas pernelyg griežtu, todėl nebuvo įtrauktas į Komercinio kodekso nuostatas [35, p. 47].

ĮBI taip pat įtvirtintos dvi savarankiškos sąvokos: „bankrotas“ ir „nemokumas“. Bankrotu yra laikoma nemokios įmonės būseną, kai įmonei iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmoneje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka (ĮBI 2 str. 1 d.). Nemokumas remiantis ĮBI 2 straipsnio 8 dalimi apibrėžiamas kaip įmonės būseną, kai ji neatsiskaito su kreditoriumi (kreditoriais) praėjus trims mėnesiams po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse jos įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas, ir pradėti įmonės įsipareigojimams (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Iš šių apibrėžimų matyti, jog nemokumas yra viena iš sąlygų bankroto bylai teisme iškelti. Taigi bankrotas yra įmonės būseną, kai įmonė yra nemoki ir įmonei pradėtos taikyti teisminės arba neteisminės bankroto procedūros.

Nagrinėti terminų „bankrotas“ ir „nemokumas“ problematiką būtina ir todėl, kad Lietuvoje skirtinguose teisės aktuose šie terminai vartojami nevienareikšmiškai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse [36] (toliau tekste CK) gana dažnai vartojami terminai „nemokumas“ ir „bankrotas“, tačiau iš šiame teisės akte nustatyto skolininko ir kreditoriaus tarpusavio santykių pobūdžio aišku, kad ne visais atvejais minėti terminai yra tapatūs (CK 4.205 str. 2 d., 5.63 str. 3 d., 6.35 str. 4 d., 6.68 str. 2 d., 6.961 str. 2 d. ir kt.). Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme (toliau tekste ĮRI) [37] yra vartojama sąvoka „įmonė, turinti laikinų finansinių sunkumų“. Tai suprantama kaip įmonė, kuri negali atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) praėjus 3 mėnesiams po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse jos įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) raštiško reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas (ĮRI 1 str. 2 d.). Šiuo atveju įmonė, kuri laiku neįvykdė savo prievolės (laiku nesu-

mokėjo kreditoriumi), gali būti restruktūrizuojama (jai gali būti taikomos priemonės, skirtos mokumui atkurti), jeigu ši įmonė neatsiskaito su kreditoriumi (kreditoriais) daugiau kaip 3 mėnesius po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse jos išpareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) raštiško reikalavimo įvykdyti išpareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas.

Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų tarpusavio sąsajas padeda atskleisti [BĮ 10 straipsnio 3 dalies 2 punktą, nustatantis atsisakymo iškelti bankroto bylą pagrindą, kai įmonei iškelta bankroto byla arba pradėtas bankroto procesas ne teismo tvarka. Taip pat [RĮ 3 straipsnis, kuriuo remiantis gali būti pradėtas įmonės restruktūrizavimo procesas, jei įmonei neiškelta bankroto byla.

Remiantis [RĮ 8 straipsniu tuo atveju, jeigu pareiškimas iškelti įmonei restruktūrizavimo bylą yra pateikiamas tuo metu, kai teisme nagrinėjamas pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo, tačiau teismo nutartis iškelti bankroto bylą dar nepriimta, pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nagrinėjimas sustabdomas, kol bus priimta nutartis iškelti įmonei restruktūrizavimo bylą ar atsisakyti ją iškelti. Jeigu pareiškimas iškelti įmonei bankroto bylą pateikiamas priėmus pareiškimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, pareiškimo iškelti bankroto bylą nagrinėjimas sustabdomas, kol bus priimta nutartis iškelti įmonei restruktūrizavimo bylą ar atsisakyti ją iškelti. Iš pateiktų nuostatų matyti, jog įstatymų leidėjas tais atvejais, kai pateikiami pareiškimai tiek dėl bankroto, tiek dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, prioritetą teikia įmonei restruktūrizuoti, t. y. galimybei išsaugoti veikiančią ūkio subjektą. Tačiau tai priklauso nuo pareiškėjų (asmenų, įstatymų nustatyta tvarka turinčių teisę inicijuoti bankroto ir restruktūrizavimo procesus) valios, nes būtent jie turi teisę nuspręsti ir pasirinkti, ar kreiptis į teismą dėl bankroto, ar dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo.

Atlikę „nemokumo“ ir „bankroto“ terminų vartojimo analizę taikomojo mokslinio tyrimo „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“ autoriai [48] padarė išvadą, kuriai iš esmės galima pritarti. Jie nurodė, jog įmonės nemokumą reikia nagrinėti kaip būseną, kuriai esant gali būti priimti keli skirtingi sprendimai – įmonė gali būti likviduojama ([BĮ 30–32 str.) arba gali būti sudaromos sąlygos atkurti įmonės mokumą, išsaugant ir plėtojant jos veiklą ([RĮ 7 str.).

Taigi jokiū būdu nereikėtų tapatinti sąvokų „nemokumas“ ir „bankrotas“, nes nemokumas yra tam tikra skolininko finansinė būklė, kuri gali būti tiek laikina, tiek ir ne. Tuo tarpu bankrotas – tai procedūrų, kurios taikomos įmonei skolininkei, kai dėl susidariusių skolų nebėra prasmės vykdyti ūkinę komercinę veiklą, pasekmė, t. y. įmonė pripažįstama bankrutavusia ir likviduojama [38, p. 62]. Esminiu analizuojamų sąvokų skirtumu reikėtų pripažinti būtent jų sukeliamus teisinius padarinius.

3. BANKROTO PROCESO SĄVOKA

Išsiaiškinę „nemokumo“ ir „bankroto“ terminų prasmę, paanalizuokime bankroto proceso sąvoką. Kaip žinoma, bankroto procesas yra civilinio proceso dalis, todėl jo sąvoką lengviau padės atskleisti civilinio proceso sąvoka.

Civilinis procesas – tai civilinių procesinių teisinių santykių subjektų procesinė veikla, kurios metu nagrinėjamos ir sprendžiamos civilinės bylos teisme (ginčai dėl teisės, ypatingosios teisenos bylos) teismų sprendimų ir nutarčių vykdymo, užsienio teismų ir arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimu [39, p. 77].

Civilinio proceso teisės sistema tradiciškai apibūdinama skiriant dvi šios sistemos dalis – bendrąją ir ypatingąją [40, p. 147]. Bendrosios dalies normos yra skirtos civilinio proceso tikslams, principams, teismų kompetencijai, byloje dalyvaujantiems asmenims, įrodymams ir kitiems klausimams, aktualiems visam civiliniam procesui, aptarti. Ypatingosios dalies normos reglamentuoja atskirų civilinio proceso stadijų specifiką, o kartu ir atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumus. Kaip jau buvo minėta, civilinis procesas yra universali teisės šaka, skirta nagrinėti civilines, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, bankroto, restruktūrizavimo bylas bei kitas bylas, kylančias iš privatinųjų teisinių santykių. Civilinių bylų nagrinėjimas yra diferencijuojamas atsižvelgiant į bylų sudėtingumą, taip pat materialinių teisinių santykių, iš kurių kilo ginčas, prigimtį. Dėl šios priežasties yra nustatomos specifinės tam tikrų kategorijų, t. y. bylų grupių, rūšių, nagrinėjimo taisyklės. Nagrinėjant atskirų kategorijų civilines bylas būdinga tai, kad jų nagrinėjimas yra grindžiamas bendrosiomis bylų nagrinėjimo procesinėmis taisyklėmis, kurias numato ieškinio (ginčo) teiseną, tačiau nagrinėjant tokias bylas yra taikomos ir tam tikros bendrųjų taisyklių išimtys, kurios netaikomos nagrinėjant civilines bylas įprasta tvarka. Remiantis [BĮ 10 straipsnio 1 dalimi bankroto bylos iškeliamos ir nagrinėjamos CPK nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus paties [BĮ] nustatytas išimtis. Nors bankroto byloms nagrinėti taikomos civilinio proceso taisyklės, tačiau bankroto bylose bendrosios civilinių bylų nagrinėjimo nuostatos gerokai modifikuojamos specialiųjų normų, įtvirtintų [BĮ], todėl kartais sunku išvelgti ne tik atskirų CPK bendrosios dalies normų, bet netgi kai kurių civilinio proceso principų įgyvendinimą bankroto procese [41, p. 3].

Kaip jau minėta, [BĮ 2 straipsnis bankroto procesą apibrėžia kaip teismo arba ne teismo tvarka vykdomą įmonės bankroto procedūrų visumą. Bankroto procedūromis laikytini bet kokie [BĮ] numatyti veiksmai, atliekami įmonės bankroto metu teismo, įmonės valdymo organų, įmonės savininkų, įmonės administratoriaus bei įmonės kreditorių ir susiję su įmone bankrotu. Pavyzdžiui, pareiškimo teismui dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei padavimas, teisėjo (teismo) veiksmai, atliekami pasirengiant bankroto bylą nagrinėti teisme, nutarties iškelti bankroto bylą priėmimas, įmonės administratoriaus kandidatūros teismui pasiūlymas bei administrato-

riaus paskyrimas, įmonės reikalavimų dydžių nustatymas, kreditorių reikalavimų tenkinimas ir kt.

Iš [B] pateikto apibrėžimo matyti, jog bankroto procesas gali būti teisminis arba neteisminis. Esminis kriterijus, kuris padeda atriboti teisminį ir neteisminį bankroto procesą, be jokios abejonės, yra privalomojo civilinių procesinių teisinių santykių dalyvio – teismo – dalyvavimas bankroto procese. Dažniausiai privalomuoju civilinių procesinių teisinių santykių subjektu pripažįstamas teismas ir teigiama [42, p. 66], jog nedalyvaujant teismui jokie civiliniai procesiniai teisiniai santykiai, taigi ir bankroto procese, negali susiklostyti. Civilinio proceso teisės doktrinoje egzistuoja ir kita nuomonė [43, p. 62], kad civiliniame procese gali susiklostyti civiliniai procesiniai teisiniai santykiai ir nedalyvaujant teismui, pavyzdžiui, tiesiog tarp šalių. Bankroto procese susiklostantys teisiniai santykiai iš tiesų pasižymi tam tikra specifika, pasireiškiančia tuo, kad teismas ne visais atvejais yra tiesioginis teisminiame bankroto procese susiklostančių santykių dalyvis, pavyzdžiui, kai paskutinėje bankroto proceso stadijoje – įmonės likvidavimo stadijoje – įmonės administratorius, atliekantis likvidatoriaus funkcijas, vykdo [B] nustatytas įmonės likvidavimo ir turto realizavimo bei paskirstymo kreditoriams funkcijas. Nors šioje stadijoje teismas tiesiogiai nedalyvauja, tačiau teismo paskirtas administratorius įgyvendina teismo sprendimą likviduoti įmonę dėl bankroto, todėl tarp teismo ir administratoriaus susiklostantys teisiniai santykiai yra procesinio teisinio pobūdžio, nes administratorius užtikrina teisingumo vykdymą.

Tačiau kitokio pobūdžio teisiniai santykiai susiklosto vykdant neteismines bankroto procedūras. Vykdančios neteismines bankroto procedūras teismas nedalyvauja. Bankroto proceso, vykdomo ne teismo tvarka, esmė yra įmonės bankroto „taikus“ vykdymas. Taip įmonės veiklos užbaigiamos ir kreditorių patenkinimo, esant suinteresuotų asmenų susitarimui dėl problemų, atsiradusių įmonei tapus nemokia, sprendimo būdų ir terminų, t. y. nesant įmonės ir jos kreditorių ginčo. Nesant tarp šalių ginčo, nėra ir poreikio bankroto procese kaip nešališkam arbitrai dalyvauti teismui. Taigi kitas kriterijus, padedantis atriboti teisminį ir neteisminį bankroto procesą, yra įmonės skolininkės ir jos kreditorių ginčo buvimas ar nebuvimas. Tais atvejais, kai nepavyksta susitarti dėl įmonės bankroto procedūrų vykdymo ne teismo tvarka arba kai dėl susiklosčiusių aplinkybių toks susitarimas negalimas, ar tarp bankroto santykių subjektų yra ginčų dėl klausimų, susijusių su įmonės kreditorių turinių reikalavimų tenkinimu, atskirų bankroto procedūrų vykdymu ir kita, pradedamos teisminės bankroto procedūros.

Kitas svarbus aspektas, kurį būtina paanalizuoti siekiant atskleisti bankroto proceso sąvoką, yra procedūrų, vykdomų nemokiam skolininkui, turinys.

Štai V. V. Jarkovas bankroto procesą apibrėžia kaip teisės normų, reguliuojančių procesinių ir kitokių veiksmų, susijusių su proporcingu skolininko kreditorių reikalavimų tenkinimu, visumą [44, p. 35]. Panašiai bankroto procesą apibūdina ir Rusijos Federacijos nemokumo (bankroto) įstatymo komentaro autoriai [45, p.

19], apibrėždami jį kaip bankroto proceso procedūrą, taikomą skolininkui, kurio nemokumą yra konstatavęs teismas, ir kuri skirta proporcingai tenkinti kreditorių reikalavimams.

Vokietijoje teisminės bankroto procedūros skirtos arba kreditorių reikalavimams tenkinti, arba planui, skirtam skolininko mokumui atkurti, patvirtinti [46]. Šis aspektas įpareigoja plačiau žvelgti į bankroto proceso turinį, o būtent, bankroto procesui priskirti ne tik procedūras, vykdomas nemokiam skolininkui ir skirtas proporcingai tenkinti kreditorių reikalavimams, bet ir procedūras, skirtas skolininko mokumui atkurti. Tai daryti įpareigoja ir Europos Sąjungos Tarybos Reglamento Nr. 1346/2000/EC dėl bankroto bylų [47] (toliau tekste – Reglamentas dėl bankroto bylų) nuostatos, kuriose taip pat galime rasti bankroto proceso sąvoką. Tačiau jau pati Reglamento pavadinime vartojama konstrukcija „dėl bankroto bylų“ kelia abejonų, nes nėra visiškai tikslu. Angliškas terminas „insolvency“, kaip jau buvo minėta, reiškia ne tik bankrotą, bet ir nemokumą. Reglamente dėl bankroto bylų vartojama sąvoka „nemokumo procedūros“ (angl. *Insolvency proceedings*) iš esmės atitinka dvi Lietuvoje vartojamas sąvokas: pirma, „bankroto byla“, kai kalbame apie teisminę bankroto procedūrą; antra, kai kalbame apie bankroto procesą, vykdomą ne teismo tvarka.

Be to, Reglamentas dėl bankroto bylų, aiškindamas sąvoką „nemokumo procedūros“, pateikia nuorodą į jo priedus. Prieduose išvardytos Europos Sąjungos valstybės narės, prie kiekvienos jų nurodant visus galimus „nemokumo procedūrų“ sąvokos atitikmenis tos valstybės kalba. Pavyzdžiui, Prancūzijoje – *Liquidation judiciaire, Redressement judiciaire avec nomination d'un administrateur*; Vokietijoje – *Das Konkursverfahren, Das gerichtliche Vergleichsverfahren, Das Gesamtvollstreckungsverfahren, das Insolvenzverfahren*; Ispanijoje – *Concurso de acreedores, Quiebra, Suspensión de pagos*; Nyderlanduose – *Het faillissement, De surséance van betaling, De schuldsaneringsregeling natuurlijke personem*; Jungtinėje Karalystėje – *Winding up by or subject to the supervision of the court, Creditors' voluntary winding up (with confirmation by the court), Administration, Voluntary arrangements under insolvency legislation, Bankruptcy or sequestration ir t. t.* (Reglamento A priedas). Šios sąvokos detalizavimas tik dar kartą patvirtina, jog Reglamento nuostatos taikomos tiek teisminėms, tiek ir neteisminėms bankroto procedūroms.

Skirtingą bankroto proceso sąvokos formulavimą lemia šalių istoriniai, ekonominiai, teisiniai skirtumai, tačiau nepaisant to darytina išvada, kad bankroto procesas turi būti suprantamas kaip normų, reguliuojančių teismo, kitų bankroto procese dalyvaujančių asmenų (skolininko, kreditorių, administratoriaus) procesinius veiksmus, visuma, taikoma nemokiam skolininkui ir skirta proporcingai patenkinti kreditorių reikalavimams.

IŠVADOS

1. Bankroto teisiniai santykiai, nors ir sudaro specialiu metodu reguliuojamą, santykinai izoliuotą, pasižymintį tam tikrais kokybiniais ypatumais visuomeninių santykių sritį, tačiau nesuformuoja savarankiškos teisės šakos, nes įstatymų leidėjo suformuluoti siekiai, kuriuos turi padėti įgyvendinti bankroto procesas, gali būti įgyvendinti remiantis kita teisės šaka, t. y. civilinio proceso teise. Atitinkamai bankroto teisinių santykių materialiniai aspektai priskirtini civilinės teisės pošakiui – komercinei teisei, o bankroto teisinius santykius reguliuojančios procesinės teisės normos priskirtinos civilinio proceso pošakiui – bankroto procesui.

2. Sąvokos „nemokumas“ ir „bankrotas“ nėra tapachios, nes nemokumas yra tam tikra skolininko finansinė būklė, kuri gali būti tiek laikina, tiek ir nuolatinė. Tuo tarpu bankrotas – tai procedūrų, kurios taikomos įmonei skolininkei, kai dėl susidariusių skolų nebėra prasmės ir galimybės vykdyti ūkinę komercinę veiklą, pasekmė, kai įmonė pripažįstama bankrutavusia ir likviduojama.

3. Bankroto procesu laikytina normų, reguliuojančių teismo, kitų bankroto procese dalyvaujančių asmenų (skolininko, kreditorių, administratoriaus) procesinius veiksmus, visuma, taikoma nemokiam skolininkui ir skirta proporcingai patenkinti kreditorių reikalavimams.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 31-1010.
2. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 31-1010.
3. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius, 2004.
4. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
5. Яковлев, В. Ф. *Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений*. Свердловск, 1972; Юков, М. К. *Самостоятельность норм, регулирующих исполнительное производств*. Сборник собранных трудов.
6. Norkus, R. Bankroto bylų nagrinėjimas: teorija ir praktika. *Justitia*. 2007. Nr. 2.
7. Попандопуло, В. Ф.; Слепченко, Е. В. *Производство по делам о банкротстве в арбитражном суде*. Санкт-Петербург, 2004.
8. Шершеневич, Г. Ф. *Конкурсный процесс. Классика Российской цивилистики*. Москва, 2000.
9. Becker, C. *Insolvenzrecht*. Carl Heymans Verlag KG, Köln, Berlin, München, 2005.
10. Лукьянова, Е. Г. *Теория процессуального права*. Москва: Норма, 2003.
11. Протасов, В. Н. *Основы процессуального права*. Москва: 1991.
12. Norkus, R.; Valančius, V. Nacionalinis teisinis diskursas dėl administracinio proceso. *Jurisprudencija*. 2006. T. 3(81).
13. Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 1997.
14. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 22 d. nutartis administraciniame byloje Nr. A5-226/2005 P.V. v. Bankrutuojančių ir restruktūrizuojamų įmonių administratorių atestavimo komisija, kat. 25*.
15. Schelling, F. W. *Lehrbuch des deutschen Civil Prozess*. Berlin, 1831.
16. Fitting, H. *Das Reich-Konkurs-Recht*. Berlin, 1900.
17. Schultze, A. S. *Das deutsche Konkursverfahren*. Berlin. Weidmann, 1880.
18. Karnstein, W. *Konstruktion der Konkursverhältnisse*. Köln, 1888.
19. Endemann, W. *Das deutsche Konkursverfahren*. Leipzig, 1889.
20. Jauerning, O. *Zwangsvollstreckung und Insolvenz recht Studienbuch*. München: Beck, 1996.
21. Norkus, R. Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai. *Jurisprudencija*. T. 57(49).
22. David, R. *Preferential Claims of Government in English Insolvency Proceedings*. London, 1991.
23. Васильев, Е. А. *Гражданское и торговое право капиталистических государств*. Москва, 1993.
24. Степанов, В. В. *Несостоятельность (банкротство) в России, Франции, Англии и Германии*. Москва. Статут, 1999.
25. Шершеневич, Г. Ф. *Курс торгового права*. Т. VI. Казань, 1912.
26. Цитович, П. П. *Учебник торгового права*. Киев, 1891.
27. Трайнин, А. Ф. *Несостоятельность и банкротство*, 1913.
28. *Федеральный закон от 26 октября 2002 г. № 127-ФЗ «О несостоятельности (банкротстве)»*. СЗ РФ. 2002, №. 43.
29. *Комментарий к федеральному закону «О несостоятельности (банкротстве)»*. Москва, 2004.
30. Višinskis, V.; Driukas, A.; Svetikaitė, R.; Ruškytė, R.; Sakalas, A.; Česonis, V.; Velička, R.; Jazbutis, R. *Taikomas mokslinis tyrimas „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“* <http://www.ukmin.lt/lt/pramone_ir_vidutinis/doc/Nemokumo%20studija.doc> [žiūrėta 2006-03-17].
31. Гутникова, А. С. *Правовое регулирование открытия и проведения конкурсного производства*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. МГУ имени М. В. Ломоносова. Москва, 2004.
32. Брагинский, М. И. Комментарий к закону о несостоятельности (банкротстве). *Право и экономика*. 1998. № 4.
33. Code du Commerce. Le 1 janvier 1808 <http://www.universalis.fr/corpus-encyclopedie/130/t321539/encyclopedie/code_de_commerce.htm> [žiūrėta 2007-01-16].
34. Малышев, К. И. *Исторический очерк конкурсного процесса*. Санкт-Петербург, 1871.
35. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 74-2262.
36. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001. Nr. 31-1012.
37. Le Choi R. *Des faillites en droit comparé*. Paris, 1999.
38. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
39. Vansevicius, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius, 2000.
40. Norkus, R. Bankroto bylų nagrinėjimas: teorija ir praktika. *Jurisprudencija*. 2003. Nr. 49.
41. Викут, М. А.; Зайцев, И. М. *Гражданский процесс России*. Москва: Юрист, 2001. С. 52; *Гражданское процессуальное право*. Под. Ред. Власова А. А. Москва: ТК Велби, 2003.

42. Жеруолис, И. А. *Суцность советского гражданского процесса*. Вильнюс: Минтис, 1969.
43. Ярко, В. В.; Хуратовский, М. Л.; Трушников, С. С.; Абрахитов, А. М. *Конкурсное производство*. Санкт-Петербург, 2006.
44. *Комментарий к федеральному закону „О несостоятельности (банкротстве)“*. Москва, 2004.
45. *Bankroto bylų nagrinėjimo tvarkos įstatymas (Insolvenzordnung (InsO). 1994 m. spalio 5., įsigaliojęs 1999 m. sausio 1 d.* <http://www.jusline.de/Insolvenzordnung_(InsO)_Langversion.html> [žiūrėta 2007-04-12].
46. *Europos Sąjungos 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas Nr. 1346/2000/EC dėl nemokumo procedūrų (Council regulation (EC) No 1346/2000/EC of May 2000 on insolvency proceedings)* <http://www3.lrs.lt/cbin/eu/prieps2?Condition1=40536&Condition2=> [žiūrėta 2006-12-01].
47. Телюкина, В. М. *Конкурсное право. Теория и практика несостоятельности (банкротства)*. Москва: Дело, 2002.
48. Višinskis, V.; Driukas, A.; Svetikaitė, R.; Ruškytė, R.; Sakalas, A.; Česonis, V.; Velička, R.; Jazbutis, R. *Taikotasis mokslinis tyrimas „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“* <http://www.ukmin.lt/lt/pramone_ir_vidutinis/doc/Nemokumo%20studija.doc> [žiūrėta 2007-06-16].

THE CONCEPT OF BANKRUPTCY PROCEEDINGS

Vilija Mikuckienė *

Mykolas Romeris University

Summary

The scholars writing on bankruptcy proceedings have not yet reached an agreement whether bankruptcy proceedings are considered to be a part of the civil procedure or an independent branch of law. The reasons for that are the particularity of the method and subject of the legal regulation that could distinguish bankruptcy proceedings from the other branches of law. Therefore, wondering whether the legal norms regulating the relations of bankruptcy could form an independent branch of law and taking into account the most common ways the branches of law are delimited, the article examines their subject, method, purpose and expediency of the legal regulation. A conclusion is made that the complex nature of the norms regulating the relations of bankruptcy (the requirement related to the insolvency of the company due to the application of particular procedural measures that could preclude the insolvency of the company or ensure the proportional fulfillment of the creditors' requests) determines the necessity to regulate the legal relations (substantive as well as procedural) having separate legal acts in mind. However, different areas of social relations (as well as the relations of bankruptcy) regulating the legal norms irrespective of the form they are given (legislations, codes, etc) could not be identified with a branch of law as the unit of norms regulating homogeneous relations with the help of the special method. The regulation of a relatively isolated group of social relations is not sufficient for an independent branch of law to originate. A peculiar degree of social rela-

tions, their social importance, the necessity of this special method of legal regulation to be applied and the inability to regulate these relations with the help of the norms of other branches of law are significant. Taking into consideration the arguments presented in the article, a conclusion is made that even if the legal relations of bankruptcy regulate the area of social relations with the help of the special method, they still do not form an independent branch of law because the aims formulated by the legislator can be achieved with the help of a different branch of law, i.e., the law of civil procedure.

Before analyzing the concept of bankruptcy proceedings, the article deals with the terms “bankruptcy” and “insolvency” as well as the relationship between the terms. As it has already been mentioned, the peculiarities of bankruptcy proceedings lie in its entirety that is expressed with the help of the interaction of the substantive and procedural legal norms. The ambivalent nature of the proceedings is also reflected in the terms “bankruptcy” and “insolvency”. A conclusion is drawn that the concepts “insolvency” and “bankruptcy” are not considered to be identical because insolvency is a debtor's particular financial state that could be temporary as well as permanent. While bankruptcy is considered to be the result of the procedures that are applied to the company in debt when there is no point in engaging in economic-commercial activity due to the debts and when the company is adjudicated bankrupt or liquidated. Bankruptcy proceedings are considered to be the unit of procedural steps taken by the court, the rest of the participants in the bankruptcy proceedings (debtors, creditors, bankruptcy trustees) and applied to the bankrupt while satisfying the creditors' requests proportionally.

Keywords: civil procedure, bankruptcy procedure, bankruptcy, insolvency.

---

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil Procedure, lecturer, doctor.